

MADANIYATLARARO KOMMUNIKATSIYADA TARJIMONNING VOSITACHILIK ROLI: O'ZBEKISTON TURIZM DISKURSIDAGI LINGVISTIK VA PRAGMATIK MUAMMOLAR

Sh.N.Abdullayeva¹ 

Mas'ul muallif: Abdullayeva Shoxida Norqulovna, Filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

e-mail:
abdullaevashoxida9@gmail.com

Received: 17 Oktabr 2026
Accepted: 22 Oktabr 2026
Published: 27 Oktabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Abdullayeva, S. N. MADANIYATLARARO KOMMUNIKATSIYADA TARJIMONNING VOSITACHILIK ROLI: O'ZBEKISTON TURIZM DISKURSIDAGI LINGVISTIK VA PRAGMATIK MUAMMOLAR / S. N. Abdullayeva // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 10, № 2. — B. 325–328.

1. Filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Annotatsiya. Maqolada tarjima madaniyatlararo kommunikatsiyaning vositachilik mexanizmi sifatida O'zbekiston turizm diskursi misolida tahlil qilinadi. Empirik material sifatida Uzbekistan Travel portalidagi o'zbek va ingliz tillaridagi parallel sahifalardan mahalla, oqsoqol, fotiha to'yi, non sindirish, hashar, dasturxon, ko'pkari, Navro'z va hayit kabi madaniy jihatdan belgilangan birliklar tanlandi. Tadqiqot lingvistik ekvivalentlik bilan cheklanmay, qabul qiluvchi auditoriya uchun madaniy ssenariyni anglatish, begonalik darajasini boshqarish, pragmatik tushunarlikni ta'minlash va turistik matnning jalb etuvchi funksiyasini saqlash mezonlariga asoslanadi. Tahlil transliteratsiya, transliteratsiya va gloss, tavsifiy tarjima, funksional muqobil hamda madaniy almashtirish strategiyalarining turli natijalarini ko'rsatdi. Mahalla va hashar kabi birliklarda nomni saqlab, qisqa izoh berish madaniy identifikatsiya va tushunarlikni uyg'unlashtiradi; non sindirishni "breaking a cake" tarzida berish esa denotativ obyekt va marosimiy konnotatsiyani qisman o'zgartiradi. Maqolada turizm tarjimasi uchun besh bosqichli madaniy vositachilik kontinuumi taklif qilinadi.

Kalit so'zlar: madaniyatlararo kommunikatsiya, turizm tarjimasi, madaniy realiya, pragmatik moslashtirish, transliteratsiya, madaniy vositachilik.

ПОСРЕДНИЧЕСКАЯ РОЛЬ ПЕРЕВОДЧИКА В МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ: ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ И ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ТУРИСТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА УЗБЕКИСТАНА

Аннотация. В статье перевод рассматривается как механизм посредничества в межкультурной коммуникации на материале туристического дискурса Узбекистана. Эмпирическую базу составили культурно маркированные единицы mahalla, oqsoqol, fotiha to'yi, non sindirish, hashar, dasturxon, ko'pkari, Navro'z и hayit, отобранные из параллельных узбекских и английских страниц портала Uzbekistan Travel. Анализ выходит за рамки языковой эквивалентности и учитывает передачу культурного сценария, степень сохранения культурной дистанции, прагматическую понятность и аттрактивную функцию туристического текста. Сопоставление показывает различные эффекты транслитерации, транслитерации с глоссой, описательного перевода, функционального эквивалента и культурной замены. Для единиц mahalla и hashar сохранение национального наименования в сочетании с кратким пояснением обеспечивает баланс идентичности и понятности; передача non sindirish как "breaking a cake" частично меняет денотативный объект и ритуальную коннотацию. Предлагается пятиуровневый континуум культурного посредничества для оценки переводческих решений в туристическом дискурсе.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, туристический перевод, культурная реалья, прагматическая адаптация, транслитерация, культурное посредничество.

THE TRANSLATOR AS AN INTERCULTURAL MEDIATOR: LINGUISTIC AND PRAGMATIC CHALLENGES IN UZBEKISTAN'S TOURISM DISCOURSE

Abstract. The article approaches translation as a mechanism of mediation in intercultural communication using Uzbekistan's tourism discourse as empirical material. Culture-specific items including mahalla, oqsoqol, fotiha to'yi, non sindirish, hashar, dasturxon, ko'pkari, Navro'z, and hayit were selected from parallel Uzbek and English pages of the Uzbekistan Travel portal. The analysis goes beyond linguistic equivalence and considers the accessibility of cultural scripts, management of cultural distance, pragmatic comprehensibility, and preservation of the persuasive-attractive function of tourism texts. The comparison reveals different effects of transliteration, transliteration with glossing, descriptive translation, functional equivalence, and cultural substitution. With mahalla and hashar, retaining the Uzbek term while adding a concise explanation balances cultural identification and reader accessibility; rendering non sindirish as "breaking a cake," however, partly shifts both the denotative object and the ritual connotation. The article proposes a five-level continuum of intercultural mediation for evaluating translation choices in tourism discourse.

Keywords: intercultural communication, tourism translation, culture-specific item, pragmatic adaptation, transliteration, cultural mediation.

Kirish. Tarjima madaniyatlararo kommunikatsiyada til belgilarini almashtirishdan ko'ra kengroq vazifani bajaradi. Qabul qiluvchi auditoriya boshqa madaniyatga xos ijtimoiy institut, marosim, predmet yoki kommunikativ odat bilan tanish bo'lmasa, leksik muqobilning o'zi yetarli bo'lmaydi. Tarjimon manba madaniyatini "oddiyLashtirish" va begonalikni to'liq saqlash o'rtasida tanlov qiladi; bu tanlov esa matnning maqsadi, adresatning bilim darajasi va janriga bog'liq.

Madaniyatlararo tarjima nazariyasida House tarjimini interkultural tushunishga xizmat qiluvchi faoliyat sifatida ko'radi va cultural filter tushunchasini muhim deb hisoblaydi[1]. Katan [2] tarjimonni madaniy mediator sifatida talqin qilsa, Venuti [3] domestikatsiya va foreignization o'rtasidagi etik-estetik qarama-qarshilikni ko'rsatadi. Nord[4] esa strategiya tanlovini tarjimaning maqsadi va qabul qiluvchi vaziyati bilan bog'laydi. Turizm diskursida ushbu nazariyalar ayniqsa muhim: matn bir vaqtning o'zida axborot beradi, milliy obraz yaratadi va tashrifga undaydi.

O'zbekistonning rasmiy turizm portalidagi parallel o'zbek va ingliz materiallari madaniy vositachilikning amaliy ko'rinishlarini kuzatish imkonini beradi. "Mahalla", "Fotiha to'yi", Navro'z, hashar, ko'pkari, dasturxon kabi birliklar xorijiy o'quvchi uchun faqat nom emas, balki butun ijtimoiy-madaniy ssenariyni anglatishi kerak. Shu sababli ushbu maqola tarjima va madaniyatlararo kommunikatsiya munosabatini real parallel matnlar asosida tahlil qiladi.

Metodologiya. Tadqiqot materiali Uzbekistan Travel portalidagi to'rtta parallel tematik blokdan tuzildi: "O'zbek mahallasi: asrlar osha an'analar / Uzbek Mahalla: Tradition Through the Ages", "An'analar va urf-odatlar / Traditions and Customs", "Fotiha to'yi – qadimiy unashtirish odati / Fotiha-tui – an old custom of engagement" hamda "Navro'z bayrami va bahorgi tengkunlik / Navruz and the Spring Equinox".[5] Ushbu sahifalarda qabul qiluvchi auditoriyaga to'g'ridan-to'g'ri madaniy tushuntirish talab qiladigan birliklar tanlandi.

Har bir birlik besh mezon asosida baholandi: 1) denotativ aniqlik – predmet yoki amaliyot to'g'ri identifikatsiya qilinadimi; 2) madaniy indeks – o'zbekcha nom va milliy mansublik saqlanadimi; 3) pragmatik ochiqlik – ingliz o'quvchi birlikni kontekstdan tushuna oladimi; 4) janr funksiyasi – turistik matnning ravonligi va jalb etuvchi ohangi saqlanadimi; 5) ortiqcha moslashtirish xavfi – tushuntirish jarayonida manba madaniyatning o'ziga xosligi begona kategoriyaga almashtirib yuborilmayaptimi. Bu mezonlar Aixelá [6]ning culture-specific items tahlili va Nord[4]ning funksional yondashuvi bilan uyg'unlashadi.

Madaniy nomni saqlash va izohlash: mahalla, hashar, fotiha to'yi. Mahalla turizm tarjimasida eng muhim realiyalardan biridir. Uzbekcha sahifada u bir vaqtning o'zida hududiy birlik, qo'shnichilik aloqalari, qadriyatlar va ijtimoiy o'zaro yordam tizimi sifatida tavsiflanadi. Inglizcha versiya termni mahalla shaklida saqlab, uni territorial-administrative unit yoki community of people living in a specific area deb izohlaydi, so'ng "it is more than just a place of residence" mazmunidagi kengaytirish orqali ijtimoiy-madaniy qatlamni ochadi. Bu strategiya transliteratsiya + funksional gloss modeliga misol bo'lib, manba madaniyat nomini yo'qotmasdan referensni tushunarli qiladi.

Hashar ham shunga o'xshash yo'l bilan tarjima qilingan. Navro'z haqidagi inglizcha sahifada nationwide public clean-ups called hashars formulasi qo'llanadi. Bu yerda "public clean-up" denotativ faoliyatni tushuntiradi, hashar esa jamoaviylik, ko'ngillilik va mahalla an'anasi bilan bog'liq mahalliy indeksni saqlaydi. Agar faqat clean-up deb berilganida faoliyat tushunarli bo'lardi, lekin uning milliy jamoaviy ssenariysi yo'qolardi[7].

Fotiha to'yi sahifasida ham nom saqlanib, bevosita "the day of engagement" deya izohlanadi[8]. Bu yondashuv xorijiy o'quvchiga marosimning umumiy funksiyasini darhol beradi, keyingi matn esa sovcilik, ota-ona roziligi, mahalla vakili va non sindirish bosqichlarini tushuntiradi. Natijada tarjima bitta so'zga ekvivalent izlash o'rniga butun marosimiy ssenariyni bosqichma-bosqich ochadi. Madaniyatlararo kommunikatsiyada aynan shu usul ko'pincha samaraliroq: nom saqlanadi, tushuncha esa diskurs orqali quriladi.

Natijalar. Oqsoqol birligi inglizcha matnda "an elder – an honorary aksakal" kabi ikki qatlamli ifodada uchraydi. Elder funksional jihatdan tushunarli, aksakal esa Markaziy Osiyo madaniy kontekstini saqlaydi. Bunday dublikat yechim biroz ortiqcha ko'rinsa ham, birinchi uchrashuvda o'quvchiga ham kategoriya, ham milliy nomni beradi. Keyingi takrorlarda aksakalning o'zi yetarli bo'lishi mumkin. Bu strategiya madaniy vositachilikning "tanish kategoriya + asl nom" modelini ko'rsatadi.

Non sindirish misolida esa muammoli moslashtirish ko'rinadi. Uzbekcha sahifada marosim "Non sindirish" deb ataladi va patirni teng ikkiga sindirish tilga olinadi. Inglizcha versiyada u "Breaking a cake" shaklida izohlanadi. Cake ingliz o'quvchiga marosimiy pishiriq haqida tasavvur berishi mumkin, biroq non/patirning denotativ xususiyati va o'zbek madaniyatidagi nonning ramziy maqomi o'zgaradi[9]. Bu holatda breaking bread yoki breaking the ceremonial flatbread kabi tavsif denotativ va konnotativ jihatdan aniqroq bo'lar edi. Muhimi, bu xulosa tarjimonning "xatosi"ni e'lon qilish emas, balki madaniy almashtirishning qanday semantik oqibat tug'dirishini ko'rsatishdir.

Dasturxon bilan bog'liq holat ham shunga yaqin. Navro'z sahifasidagi katta dasturxon inglizchada "a large table" tarzida beriladi. Table makoniy-denotativ vazifani tushunarli qiladi, ammo dasturxonning taomlar joylashtiriladigan mato, mehmondo'stlik marosimi va umumiy oila/jamoa ssenariysi bilan bog'liq konnotatsiyasini qisqartiradi. Turizm diskursida bu birlikni dastarkhan (traditional festive table setting) shaklida birinchi marta izohlash turistik qiziqishni ham oshirishi mumkin[10].

1-jadval.

O'zbekiston turizm diskursida madaniy realiyalarni vositachilik orqali tarjima qilish

Madaniy birlik	Inglizcha yechim	Strategiya	Kommunikativ natija
mahalla	mahalla + "neighborhood/community" izohi	transliteratsiya + gloss	madaniy nom va ijtimoiy funktsiya birga saqlanadi
hashar	public clean-ups called hashars	tavsif + transliteratsiya	faoliyat tushunarli, jamoaviy milliy indeks saqlanadi
fotiha to'yi	Fatiha-tui + day of engagement	transliteratsiya + funksional izoh	marosim nomi va umumiy funktsiyasi saqlanadi
oqsoqol	elder / honorary aksakal	funksional muqobil + asl nom	kategoriya tushunarli, mahalliy status signali saqlanadi
non sindirish	Breaking a cake	madaniy almashtirish	marosim tushunarli bo'lishi mumkin, non/patir semantikasi siljiydi
dasturxon	large table / table	funksional umumlashtirish	joylashuv anglashiladi, mehmondo'stlik ssenariysi qisqaradi
Navro'z	Navruz / Spring Equinox festival	asl nom + tavsif	xalqaro tanishlik va madaniy nom uyg'unlashadi
Ramazon/Qurbon hayiti	Eid al-Fitr / Eid al-Adha	funksional diniy ekvivalent	xalqaro diniy kategoriya orqali aniq identifikatsiya

Ko'pkari va Navro'z: tarjima strategiyasining janrga bog'liqligi. Turizm matnida bir birlik turli sahifalarda turlicha berilishi ham mumkin. Ko'pkari "An'analar va urf-odatlar" ro'yxatida tavsifiy slogan tipidagi ifoda bilan, Navro'z haqidagi sahifada esa ulak kupkari competitions shaklida ko'rinadi. Ikkinchi variant milliy nomni saqlab, competition orqali janrni aniqlaydi[11]. Birinchi variant esa turistik jozibadorlikni kuchaytirishga intiladi, lekin sportning aniq turi haqida kamroq informatsiya beradi. Bu holat tarjima strategiyasi faqat leksik muammo emas, balki matnning mikrojanri – sarlavha, menyu, ro'yxat yoki tavsifiy paragraf – bilan bog'liqligini ko'rsatadi.

Navro'z birlikining inglizcha matnda Navruz shaklida saqlanishi xalqaro tanish realiyaning transliteratsiya orqali qabul qilinishi mumkinligini ko'rsatadi. Shu bilan birga "Spring Equinox" tavsifi yangi o'quvchiga festivalning kalendar-funksional ramkasini beradi. Demak, xalqaro tanishlik darajasi oshgan sari izohning hajmi qisqarishi mumkin; kam tanish birliklarda esa madaniy ssenariyni tushuntirish zaruriyati ortadi.

Muhokama. Tahlil natijalarini besh bosqichli kontinuum ko'rinishida umumlashtirish mumkin. Birinchi bosqich – sof saqlash: xalqaro yoki kontekstdan anglashiladigan nom o'zgartirilmaydi. Ikkinchi bosqich – saqlash + gloss: mahalla, hashar, fotiha to'yi kabi birlikka qisqa funksional izoh qo'shiladi. Uchinchi bosqich – tavsifiy tarjima: manba nomi ikkinchi planga tushib, amaliyotning mazmuni ochiladi. To'rtinchi bosqich – funksional ekvivalent: qabul qiluvchi madaniyatdagi yaqin kategoriya tanlanadi. Beshinchi bosqich – madaniy almashtirish: begona realiya tanish obyekt yoki skript bilan almashtiriladi. Har bir bosqich o'qish qulayligini oshirishi mumkin, biroq madaniy indeks yo'qolishi ehtimoli ham bosqichma-bosqich ortadi.

Turizm tarjimasida optimal tanlov adresatning ehtimoliy bilimiga bog'liq. Sayyoh uchun matn haddan tashqari terminologik yoki izohga to'la bo'lsa, jalb etuvchi funktsiya susayadi; barcha realiyalar mahalliyashtirilsa, destinatsiyaning o'ziga xosligi yo'qoladi. Shu sababli birinchi uchrashuvda gloss, keyingi takrorlarda asl nomdan foydalanish, vizual kontekst mavjud bo'lsa izohni qisqartirish va marosimiy obyektlarni tanish predmet bilan almashtirishda ehtiyotkorlik qilish maqbul strategiyadir.

2-jadval.

Turizm tarjimasida madaniy vositachilik kontinuumi

Bosqich	Misol	Afzallik	Asosiy cheklov
1. Saqlash	Navruz	madaniy indeks maksimal	faqat tanish yoki kontekstdan anglashiladigan birliklarda
2. Saqlash + gloss	mahalla (neighborhood community)	indeks va tushunarlilik muvozanati	asosiy tavsiya etiladigan usul
3. Tavsifiy tarjima	public community clean-up	mazmun aniq, nom yo'qolishi mumkin	bir martalik yoki texnik tushuntirishda
4. Funksional muqobil	elder	tez anglashiladi	status va madaniy semalar qisqarishi mumkin
5. Madaniy almashtirish	cake ← patir/non	yuqori tanishlik	denotat va madaniy ssenariy siljishi xavfi yuqori

Xulosa. O'zbekiston turizm diskursidagi parallel matnlar tarjimonning madaniyatlararo kommunikatsiyadagi vositachilik roli ayniqsa realiyalar bilan ishlashda namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Mahalla, hashar va fotiha to'yi kabi birliklarda asl nomni saqlab, qisqa izoh berish madaniy identifikatsiya va pragmatik ochiqlikni birlashtiradi. Oqsoqol kabi birliklarda funksional muqobil va transliteratsiyani birga qo'llash qabul qiluvchi auditoriyani yangi kategoriyaga kiritadi. Aksincha, non sindirishni "breaking a cake" deb berish yoki dasturxonni shunchaki "table" bilan almashtirish tushunarlilikni oshirsa-da, manba madaniyatdagi predmet va marosim semalarining qisqarishiga olib kelishi mumkin.

Shu bois turizm tarjimasida adekvatlikni faqat grammatika va lug'at darajasida emas, madaniy ssenariyning qay

darajada ochilgani bilan ham baholash zarur. Tarjimon manba madaniyatning begonaligini butunlay bartaraf etmasligi, balki uni qabul qiluvchi auditoriya uchun boshqariladigan darajada tushunarli qilishi kerak. Taklif etilgan besh bosqichli kontinuum realiyani saqlashdan madaniy almashtirishgacha bo'lgan qarorlarni tizimlashtiradi va lingvistik aniqlik, pragmatik maqsad hamda madaniy identifikatsiya o'rtasida muvozanat izlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] House, J. Translation as a Prime Player in Intercultural Communication / J. House // Applied Linguistics. - 2020. - Vol. 41, № 1. - P. 10–29. - DOI: <https://doi.org/10.1093/applin/amz007>.
- [2] Katan, D. Translating Cultures : An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators / D. Katan. - 2nd ed. - London ; New York : Routledge, 2014.
- [3] Venuti, L. The Translator's Invisibility : A History of Translation / L. Venuti. - 3rd ed. - London ; New York : Routledge, 2017.
- [4] Nord, C. Translating as a Purposeful Activity : Functionalist Approaches Explained / C. Nord. - 2nd ed. - London ; New York : Routledge, 2018.
- [5] O'zbek mahallasi: asrlar osha an'analar // Uzbekistan Travel : rasmiy turizm portali. - URL: <https://uzbekistan.travel/uz/o/ozbek-mahallasi-asrlar-osha-analar/>
- [6] Aixelá, J. F. Culture-specific items in translation / J. F. Aixelá // Translation, Power, Subversion / ed. by R. Álvarez, M. C.-Á. Vidal. - Clevedon : Multilingual Matters, 1996. - P. 52–78.
- [7] Traditions and Customs // Uzbekistan Travel : official tourism portal. - URL: <https://uzbekistan.travel/en/c/traditions-and-customs/> (murojaat sanasi: 25.10.2026). - Elektron matn.
- [8] "Fotiha to'yi" – qadimiy unashtirish odati // Uzbekistan Travel : rasmiy turizm portali. - URL: <https://app.uzbekistan.travel/uz/o/fotiha-yi-qadimiy-unashtirish-odati/>
- [9] "Fatiha-tui" – An Old Custom of Engagement // Uzbekistan Travel : official tourism portal. - URL: <https://app.uzbekistan.travel/en/o/fatiha-tui-an-old-custom-of-engagement/>
- [10] Navro'z bayrami va bahorgi tengkunlik // Uzbekistan Travel : rasmiy turizm portali. - URL: <https://uzbekistan.travel/uz/o/navroz-bayrami-va-bahorgi-tengkunlik/>
- [11] An'analar va urf-odatlar // Uzbekistan Travel : rasmiy turizm portali. - URL: <https://app.uzbekistan.travel/uz/c/analar-va-urf-odatlar/>